

Soukromý tisk pro vlastní osobní potřebu.
Není určeno ke zveřejnění.

Simmel, Georg: Velkoměsto a duševní život. in: Musil, Jiří 1966. Příspěvky sociologii města a bydlení. Praha: VŠP.

Německý sociolog židovského původu Georg Simmel napsal studii "Velkoměsto a duševní život (Die Grosstädte und das Geistesleben. Leipzig, 1903) v záměru deduktivním postupem odvodit z několika základních rysů hmotné, sociální a hospodářské organizace povahu velkoměstského člověka. Simmelova práce dala popud k rozvítlí např. kulturní teorie města.

Soukromý tisk pro vlastní osobní potřebu.
Není určeno ke zveřejnění.

VELKOMĚSTO A DUŠEVNÍ ŽIVOT

Georg Simmel

Nejzávažnější problémy moderního života vyplývají ze snahy jednotlivce zachovat si samostatnost a individualitu své existence tváří v tvář nepřekonatelným sociálním silám, historickému dědictví, kulturním vlivům a technice života. Boj s přírodou, který člověk musel postoupit, aby uhájil svou tělesnou existenci, dosahuje v této moderní fázi svou poslední formu.

Osmnácté století žádalo od člověka, aby se osvobodil ode všech historických pout, pokud jde o stát, náboženství, morálku i hospodářství. Povaha člověka, původně dobrá a všem společná, se má vyvíjet bez překážek. Devatenácté století žádalo kromě větší svobody také funkční specializaci člověka a jeho práce; tato specializace způsobuje, že se jeden člověk od druhého liší, a že je každý co nejvíce nepostradatelný. V důsledku této specializace je každý člověk ovšem závislejší na doplňkové činnosti všech ostatních lidí. Nietzsche říká, že rozvoj jednotlivce je podmíněn neprosto bezohledným bojem jednotlivců; socialismus z této důvody věří v potlačení veškeré konkurence. Vzdávky však přitom musíme pokládat se základním motivem činnosti: člověk se brání tomu, aby byl nějakým sociálně technologickým mechanismem nivelizován a opotřebován. Při zkoumání vnitřního významu specificky moderního života a jeho produktů se musíme snažit rozřešit rovnici, kterou struktura jako je velkoměsto klade mezi jednotlivce a superindividuální obsah života. Takový výzkum musí odpovédět na otázku, jak se osobnost přizpůsobuje působení vnějších sil. A to bude dnes mým úkolem.

Psychologické základa velkoměstského typu osobnosti spočívá v zintenzivnění nervových stimulů, což je děno rychlymi a nepřerušovanými změnami vnějších a vnitřních podnětů. Člověk je tvor, který rozlišuje. Jeho mysl je podněcována rozdílem mezi okamžitým dojmem a mezi dojmem, který předcházal. Trvalé dojmy, dojmy, které se jen málo navzájem liší, dojmy, které jsou pravidelné a obvyklé a které ukezuji pravidelné a obvyklé kontrasty - všechny takové dojmy vyčerpávají naše vědomí méně než rychlý sled měnicích se obrazů, ostrá diskontinuita dojmů obsazených v jediném pohledu a neočekávanost prudkých dojmů. Takové psychologické podmínky vytváří velkoměsto. Při každém přecházení ulice, při tempu a mnohotvárnosti života, ať už jde o jeho společenskou či hospodářskou stránku, či o život v povolání, působí město - pokud jde o smyslové základy duševního života - naprosto jinak než malé město nebo vesnice. Velkoměsto vyžaduje od člověka jakožto rozlišujícího tvora jiný stupeň vědomí než život na venkově. Tam plyne životní rytmus i smyslový a duševní život pomalu, v rámci zvyků a stejnoměrně.

Právě v této souvislosti lze pochopit rafinovaný charakter duševního života ve velkoměstě, porovnáme-li jej s malým městem, které spočívá spíš na hluboce proživených a emocionálních vztazích. Tyto vztahy jsou zakotveny v podvědomých vrstvách vědomí a nejlépe se jim dají v stejnoměrném rytmu nepřerušovaných zvyklostí. Intelekt má však své místo v průhledných, uvědomělých, vyšších vrstvách vědomí, je to naše nejfyzipsoblivější vnitřní síla. K tomu, aby se intelekt přizpůsobil změně a kontrastu některých jevů, není zapotřebí žádných šoků ani vnitřních přeměn; takovými přeměnami musí pro-

jit pouze mysl konzervativního člověka, mě-li se při způsobit rytmu utáklosti ve velkoměstě. Velkoměstský typ člověka - jichž je ovšem tisíce individuálních obměn - si tedy vyvinul ústrojí, chránící ho před hrozivými proudy a rozpory vnějšího prostředí, které by ho vykořenily. Reaguje hlavou místo srdcem. Tak se větší uvědomělost stává psychologickým prerogativem. Život ve velkoměstě tedy zdůrazňuje u člověka větší uvědomělost a převahu inteligence. Reakce na jevy typické pro velkoměsto se posunuje na ten orgán, který je nejméně citlivý a je zcela vzdálen hloubce osobnosti. Tak vidíme, že intelekt chrání subjektivní život před obrovskou mocí života ve velkoměstě, rozvíjí se v mnoha směrech a poji se s mnoha navzájem oddělenými jevy.

Velkoměsto bylo vždy sídlem peněžního hospodářství. Množství a koncentrace směn zde dává směnným prostředkům takový význam, jaký by nikdy nemohly mít při rozptýleném způsobu obchodování na venkově. Peněžní hospodářství a nadvídá intelektu jsou vnitřně spjaty, vyznačují se totiž věcným postojem při jedné s lidmi a při zacházení s věcmi, a v tomto postojí se často formální spravedlnost poji s nesetrnou tvrdostí. Intelektuálně rafinovaný člověk je lhostejný vůči jakémukoliv projevu rychlosti osobnosti, neboť z ní vyplývají vztahy a reakce, které nelze vyčerpát logickými postupy. Podobně se také neshoduje individualita jevů s peněžním principem. Peníze se týkají jen toho, co mají všichni společné: peníze vyžadují směnnou hodnotu, všechnu kvalitu a individualitu redukuji na otázku: kolik? Veškeré intuitivní citové vztahy mezi lidmi jsou zeloženy na jejich individualitě, kdežto v racionálních vztazích se s člověkem počítá jako s číslem, jako s prvkem, který je sám

o sobě lhostejný. Zajímavý je pouze objektivní měřitelný výkon. Tak počítá velkoměstský člověk se svými obchodníky a zákazníky, s domácími personálem a často i s lidmi, s nimiž je nucen být ve společenském styku. Tyto znaky intelektuálnosti kontrastují s povahou malého okruhu lidí, ve kterém nevyhnutelná znalost individuality stejně nevyhnutelně způsobuje vřelejší tón v chování, způsob chování, který je něčím více než pouhým objektivním vyrovnávacím služeb a protisluzeb. V oblasti hospodářské psychologie malé skupiny lidí je důležité, že za primitivních podmínek slouží výroba zákazníkovi, který si objedná zboží, takže se výrobce a odběratel navzájem znají. Moderní velkoměsto je však téměř výhradně zásobováno výrobou určenou pro trh, k čemu pro neprosto neznámé zákazníky, kteří nikdy nepřijdou s výrobcem do osobního styku. Touto anonymitou získávají zájmy obou stran neúprosnou věcnost a intelektuálně vypočítavý hospodářský egoismus zúčastněných se nemusí obávat žádných úchylek způsobených nevypočítatelností lidských vztahů. Peněžní hospodářství ovládá velkoměsto: nahradilo poslední zbytky domácí výroby a přímou výměnu zbožím, a den ode dne zmenšuje množství práce, kterou si zákazníci objednávali. Věcné stanovisko je zřejmě spjata tak úzce s peněžním hospodářstvím, které ve městě převládá, že nikdo již nemůže říci, zda intelektuálníská mentalita napřed podpořila rozvoj peněžního hospodářství, či zda tomu bylo naopak. Velkoměstský způsob života je jistě neúrodnější půdou pro tuto věcnost, což budu dokumentovat pouze citováním výroku nejproslulejšího anglického historika: v průběhu celých dějin nebyl Londýn nikdy srdcem Anglie, ale často byl jejím intelektem a vždycky městem na peníze.

V některých zdánlivě bezvýznamných rysech, které jsou na povrchu života, se týž psychologické směry charakteristicky sjednocují. Mysl moderního člověka je stále více a více vypočítavá. Vypočtená přesnost v praktickém životě, kterou přivodilo peněžní hospodářství, odpovídá ideálu přírodních věd: přeměnit svět na aritmetický problém, označit každou část světa matematickými vzorci. Pouze peněžní hospodářství mohlo vyplnit život tak mnoha lidí vězením, počítáním a číselným hodnocením, snížením kvalitativních hodnot na hodnoty kvantitativní. Početní povaha peněz vyvolala vznik nové přesnosti, určitosti v definici totožnosti i rozdílu; v uspořádání vztahů životních prvků zavládla jednotvárnost - stejně jako se toto zpřesnění projevilo navenek všeobecným rozšířením používání kapesních hodiněk. Podmínky života ve velkoměstě jsou však zároveň příčinou i důsledkem tohoto ryasu. Vztahy a záležitosti typické pro obyvatele velkoměsta jsou obvykle tak rozmanité a složité, že by se celá jejich stavba bez největší přesnosti, pokud jde o dodržování slibů a poskytování služeb, zřítla a vznikl by neřešitelný chaos. Tato nutnost je vyvolána především nakupením mnoha lidí s velmi odlišnými zájmy, kteří musí své vztahy a činnost začlenit do vysoce složitého organismu. Když se všechny hodiny a hodinky v Berlíně najednou začaly buď předcházet nebo zpoždovat, třeba jen o hodinu, znamenalo by to na dlouhou dobu narušení všeho hospodářského života a komunikací ve městě. Kromě toho by zdánlivě pouze vnější faktor, jako jsou dlouhé vzdálenosti, způsobil zbytečné čekání, nedodržení všech schůzek, a tedy další nepřijemnou časovou ztrátu. Proto je technika života ve velkoměstě nepředstavitelná bez co nej-

přesnějším včlenění všech činností a vzájemných vztahů do státního a neosobního časového rozvrhu. Z toho opět vidíme, že z každého bodu na povrchu existence můžeme spustit sondu do hlubiny vědomí, takže nejbahnatější vnější životní okolnosti jsou epjisty se zásadními změnami, které se týkají životního stylu a významu života.

Sloužitá a rozsáhlá existence ve velkoměstě nám vnučuje v životě přesnost, vypočítatelnost a exaktnost, a tyto rysy nejsou jen v nejužším spojení s peněžním hospodářstvím a intelektuálníkou povahou tohoto způsobu života. Tyto znaky musí rovněž zabarvit životní obsah a přispět k odstranění těch iracionálních, instinktivních, suverénních rysů a podnětů, které směřují k tomu určovat způsob života zevnitř místo přijímat všeobecné a přesně schematizované životní formy zvenku. I když suverénní typy osobností, vyznačující se iracionálními podněty, mohou ve městě existovat, jsou nicméně protikladem typického života ve velkém městě. Proto lze pochopit, proč lidé jako Ruskin a Nietzsche vášnivě nenáviděli velkoměsto. Nacházeli totiž životní hodnoty pouze v neschematizované existenci, kterou nelze definovat přesně stejně pro všechny. Z téhož zdroje nenávisti vůči velkoměstům pramenila i jejich nenávisť vůči peněžnímu hospodářství a intelektuálnímu moderního života.

Tytéž faktory, které takto splýnuly v naprostou přesnost životní formy, splýnuly též ve vysoké neosobní strukturu, a na druhé straně podporovaly vznik velmi osobní subjektivnosti. Neexistuje patrně žádný jiný psychologický jev, který by byl tak bezvýhradně vyjádřen velkoměstem, jako je blaseovaný postoj. Blaseovaný postoj je především výsledkem rychlé se mánícího a velmi koncentrovaných protichůdných nervových podnětů.

Z toho, jak se zdá, pramení rovněž původní vznik velkoměstské intelektuálnosti. Proto také hloupí lidé, kteří nežijí intelektuálně, nejsou blaseováni. Život, který je ustavičným honem za zábevou, způsobuje u člověka blaseovaný postoj, protože dráždí nervy na nejvyšší míru tak dlouho, že nervy nakonec přestanou vůbec reagovat.

Stejně tak se stává, že neškodnější, avšak rychle se střídající a protichůdné dojmy vyvolávají u člověka prudké reakce, nervy se brutálně drásají až se spotřebuje i poslední rezerva a zůstane-li člověk v téměř prostředí, nemá čas nabrat novou sílu. Z toho pak plyne neschopnost reagovat na nové vjemy s příslušnou energií. Tak vzniká blaseovaný postoj, patrný vlastně u každého velkoměstského dítěte, jestliže je porovnáváme s dětmi z klidnějšího a méně proměnlivého prostředí.

K tomuto fyziologickému zdroji velkoměstského blaseovaného postoje se pojí jiný zdroj, vyplývající z peněžního hospodářství. Podstatou blaseovaného postoje je otupování bystrosti. To neznamená, že se předměty nevnímají, jako je tomu u přihlouplých lidí, ale že se význam a odlišné hodnoty věcí, a tedy i věci samé považují za nedbléžitě. Věci připadají blaseovanému člověku všechny stejné, všední, šedé, žádný předmět nezaslňuje, aby se mu před jiným dávala přednost. Tento způsob je věrným subjektivním odrazem zcela internalizovaného peněžního hospodářství. Tím, že peníze poskytují za mnoho velmi různých věcí vždy jeden a týž ekvivalent, stávají se strašlivým nivelizátorem, protože vyjadřují všechny kvalitativní rozdíly mezi věcmi termínem "kolik"? Peníze, bezbarvé a lhostejně peníze se stávají společným jmenovatelem všech hodnot, vyhlodávají ne-

nérativně jádro-věci, jejich individualitu, jejich specifické hodnoty a neporovnatelnost. Všechny věci plynou se stejnou specifickou vahou ve stále takoucím proudu peněz. Všechny věci leží ve stejné úrovni a liší se navzájem pouze tím, jak velkou plochu pokrývají.

V jednotlivých případech je toto zbarvení, nebo epizoda barvení věcí, jejich zhodnocením v penězích nepatrně malé. Avšak jde-li o vztah bohatých lidí k předmětům, které je možno za peníze koupit, pak už je výhradně pekuniární hodnocení věcí velmi zřetelné, k čemuž snad přispívá i celkový charakter, který mentalita soudobé veřejnosti všude na světě k této věci přisuzuje. Ve velkých městech, která jsou hlavními sídly peněžních směn, vystupuje kupní síla věcí mnohem více do popředí než v menších městech. Proto se také zrodil blaseovaný postoj napřed ve velkoměstech.

V blaseovaném postoji podněcuje koncentrace lidí a věcí nervovou soustavu jednotlivce k nejvyššímu výkonu až dosáhne svého maxima. Pouhým kvantitativním zintenzivněním stejných podmínujících činitelů se tento výkon přeměňuje v opak a objeví se jako blaseovaný postoj. Při tomto postoji odměrají nervy reagovat na své podněty, a tím je dána poslední možnost přizpůsobit se oběhu a formám života ve velkoměstě. Sebezáchova některých osobností se kupuje za cenu znehodnocení celého objektivního světa, znehodnocení, které nakonec nevyhnutelně vtáhne vlastní osobnost člověka do pocitu stejné bezcennosti.

S tímto způsobem existence se člověk musí vyrovnat zcela sám, kdežto jeho sebezáchova ve velkém městě na něm záhdá stejně negativní chování i ve směru sociálním. Tento mentální postoj obyvatele velkoměsta k sobě

navzájem můžeme formálně označit jako rezervovanost.

Kdyby měl ve velkoměstě pokračovat ustavičný styk jeho nespočetných obyvatel, a kdyby měl být doprovázen týmž počtem vnitřních reakcí jako v malém městě, kde člověk zná téměř všechny lidi, které potkává a k nimž má většinou pozitivní vztah, byl by člověk zcela rozštěpen a upadl by do nepředstavitelného duševního stavu. Naše rezervovanost je způsobena částečně tímto psychologickým faktem a částečně nedůvěrou, kterou lidé mají při styku s riskantními složkami života ve velkoměstě.

V důsledku této rezervovanosti často neznáme osobně ani lidi, kteří jsou celá léta našimi sousedy, a právě tato rezervovanost způsobuje, že v očích občanů z malého města vypadáme chladní a bezcitní. Jestliže se však nemýlíme, není příčinou této vnější rezervovanosti pouze lhostejnost, ale častěji než si to uvědomujeme, je to mírná averze, vzájemné odcizení a odpor, z něhož v okamžiku bližšího styku vzniká nenávisť a boj.

Celá vnitřní organizace rozsáhlých vzájemných styků spočívá na velmi složitě hierarchii sympatií, lhostejnosti a averzí zběžné i velmi trvalé povahy. Sféra lhostejnosti není v této hierarchii tak velká, jak by se mohlo na první pohled zdát. Naše psychická aktivita dosud reaguje na téměř každý dojem někoho jiného zřetelným pocitem. Bezdělný, plynulý a méně se charakter tohoto dojmu má zdánlivě za následek lhostejný stav. Ve skutečnosti by byla tato lhostejnost stejně nepřirozená, jako by bylo nesnesitelné rozšíření nekritických vzájemných sympatií. Před tímto typickým nebezpečím velkoměsta, před lhostejností na jedné straně a nekritickými sympatiemi na druhé straně nás chrání antipatie. Latentní antipatie a přípravné stadium praktič-

kého antagonismu končí v rezervovanosti a v averzi, bez nichž by tento způsob života nemohl existovat. Rozsah a směr tohoto životního stylu, rytmus jeho vzniku a zániku, formy, jimiž se uskutečňuje - to vše i s jednotlivými motivy v užším slova smyslu, tvoří neoddělitelný celek velkoměstského životního stylu. To, co se ve velkoměstském životním stylu objevuje přímo jako asociace, je ve skutečnosti pouze jednou z elementárních forem jeho socializace.

Tato rezervovanost podbarvená skrytou averzí se objevuje opět jako pláštěk všeobecnějšího duševního jevu velkoměsta: zaručuje jednotlivci takový druh a takový rozsah osobní svobody, který nemá obdoby za žádných jiných podmínek. Velkoměsto se vrací k jedné velké vývojové tendenci společenského života jako takového, k jedné z několika mála tendencí, pro kterou lze stanovit celkem všeobecně platný vzorec. Nejranější fáze sociálních formací, jak je nacházíme v historické i v současné sociální struktuře, je tato: poměrně malý okruh lidí pevně uzavřený proti sousedním, cizím, nebo nějakým způsobem nepřátelským okruhům jiných lidí. Tento okruh je však velmi úzce skloben a poskytuje svým jednotlivým členům pouze úzké pole pro rozvinutí jejich vynikajících vlastností a pro volný pohyb. Tak začínají politické a příbuzenské skupiny, politické strany a náboženské spolky. Sebezáchova mladý společenství vyžaduje zřízení velmi přísných hranic a ústřední jednotu. Proto nemohou dovolit individuální svobodu a rozvoj.

Z tohoto stadia pokračuje společenský vývoj zároveň dvěma a přece si odpovídajícími směry. Jakmile skupina začne růst - číselně, prostorově a pokud jde

o význam v životě - uvolňuje se zároveň i její vnitřní jednotu a její původní přísné oddělení od ostatních. Se rovněž zmírňuje v důsledku vzájemných vztahů a styků. Zároveň získává jednotlivec mnohem větší svobodu pohybu než při původním zárlivém omezení. Jednotlivec získává rovněž zvláštní individualitu, která je při rozdělení pracovních příležitostí ve zvětšené skupině nutná a může se lépe uplatnit. Stát, křesťanství, cechy, politické strany a nespočetné množství jiných skupin, se vytvořilo podle této zásady, i když všeobecné schéma bylo v jednotlivých případech omeňováno podle zvláštních podmínek.

Zdá se, že toto schéma lze zřetelně rozeznat i při vývoji osobnosti v životě města. Život malého města v antice i ve středověku kladl zábrany vůči pohybu a vztahům jednotlivce se světem venku, a kladl zábrany i proti nezávislosti a diferenciaci jednotlivce samotného. Tyto zábrany byly takové, že by v nich moderní člověk nemohl žít. Také dnes cítí obyvatel velkoměsta, který se ocitne na malém městě, určitá omezení, která jsou co do druhu téměř bývalým zbráněným podobná. Čím menší je okruh, tvořící naše prostředí, a čím omezenější jsou naše vztahy vůči ostatním lidem, které pomáhají odstraňovat zábrany jednotlivců, tím úzkostlivěji si tento malý okruh chrání své cíle, svůj životní způsob, vyhlídky jednotlivců a tím rychleji by kvantitativní nebo kvalitativní specializace prolomila rámeček celého tohoto okruhu.

Zdá se, že antická p o l i s měla právě v tomto směru charakter malého města. Ustavitelné ohrožení její existence ze strany nepřítel zblízka i zdaleka mělo za následek přísnou soudržnost v politickém i vojenském

směru, hlídání jednoho občana druhým, zárlivost celku vůči jednotlivci, jehož osobní život byl potlačen do té míry, že se mohl vyžít jen tím, že se ve své vlastní domácnosti choval jako despota. Nesmírný vzruch a pohyb, jedinečnou barvitost života v Athénách můžeme snad pochopit jen tak, že lidé, kteří byli výraznými osobnostmi, bojovali ustavičně proti vnitřnímu i vnějšímu tlaku odosobňujícího malého města. Tím vznikalo napjaté ovzduší, kde byly slabší osobnosti potlačeny a silnější povahy byly podněcovány, aby se projevíly co nejprudším způsobem. Právě proto kvetl v Athénách takzvaný "všeobecně lidský charakter" jako stupeň intelektuálního vývoje našeho rodu.

Potvrzujeme totiž skutečnou i historickou platnost tohoto spojení: nejrozšířenější a nejvšeobecnější obsah a formy života jsou velmi úzce spjaty s velmi individuálními formami. Mají společné přípravné stadium, to znamená, že nacházejí svého nepřítel v úzkých formacích a skupinách, jejichž udržení vytlačuje obsažené jevy do stavu obrany proti expanzi a všeobecnosti venku a proti volně se pohybující osobnosti uvnitř. Stejně jako ve feudální době "svobodný" byl člověk stojící pod ochranou zákona země, to znamená zákona nejvyššího sociálního okruhu a nesvobodný byl ten člověk, který své právo bral pouze od úzkého okruhu feudální společnosti a byl tedy vyloučen z většího sociálního okruhu, také dnes je velkoměstský člověk "svobodný" v duchovním i přeneseném smyslu na rozdíl od malichernosti a předsudků, které člověka omezují v malém městě.

Vzájemnou rezervovanost a lhostejnost a podmínky intelektuálního života velkých okruhů nepochybuje jednotlivec nikdy silněji jako útok na svou nezávislost

než v hustém davu velkoměsta. Je to tím, že tělesná blízkost a úzký prostor činí jasněji vzdálenosti ještě viditelnějšími. Druhrou stránkou této svobody je, že se za určitých okolností necítíme nikde tak osamělí a ztracení jako ve velkoměstském davu, protože zde stejně jako jinde není rozhodně nutné, aby se svoboda člověka odrážela v jeho citovém životě jako pohoda.

Velkoměsto se nestalo sídlem svobody člověka jen proto, že je velké rozlohou a že v něm bydlí pohromadě mnoho lidí a v důsledku všeobecné historické korelace mezi zvěšováním okruhu a osobní vnitřní a vnější svobodou. Právě přestoupením tohoto viditelného prostoru se každé dané město stává sídlem kosmopolitismu. Horizont města se rozšiřuje podobným způsobem jako bohatství: určitá část majetku vzrůstá téměř automaticky a stále rychleji. Jakmile bylo dosaženo určité hranice, rostou hospodářské, osobní a intelektuální vztahy městských obyvatel geometrickou řadou a stejně rosté také intelektuální převaha města nad okolním zázemím. Každý postup v dynamické expanzi se stává stupněm ne snad pro stejnou, ale pro novou a větší expanzi. Z každé nitky, vycházející z města ven, rostou jakoby samovolně další nitky, stejně jako uvnitř města přináší bezpracný duchod z pozemků majitelům automaticky stále větší zisky pouze v důsledku růstu komunikací.

V tomto bodě se kvantitativní pohled na život mění přímo v kvalitativní povahové ryby. Životní sféra malého města je v podstatě uzavřená a soběstačná. Právě pro velkoměsto je příznačné, že jeho vnitřní život ve vlnách přetéká do široké národní nebo mezinárodní oblasti. Výmar není příkladem opaku, protože jeho význam se točil kolem slavných osobností a zemřel s nimi.

Kdežto velkoměsto je charakterizováno právě naprostou nezávislostí i na těch nejvýznamnějších jednotlivých osobách. To je druhá stránka nezávislosti a cena, kterou jednotlivec platí za nezávislost, jíž ve velkoměstě užívá.

Nejvýznamnější charakteristikou metropole je tato funkční extenze za fyzické hranice, které zas dodává životu ve velkoměstě věnu, důležitost a odpovědnost. Člověk nekoučí tam, kde končí jeho tělo nebo oblast jeho bezprostřední činnosti. Oblast působnosti člověka je dána spíš souktem útkinků, které z něho vycházejí časově i prostorově. Stejným způsobem se i město skládá ze všech svých vlivů, které sahají za jeho bezprostřední hranice. Pouze tato oblast je skutečným rozsahem města, kde je vyjádřena jeho existence. Z toho vyplývá, že individuální svobodu, která je logickým a historickým doplněním takové extenze, nelze chápat pouze v záporném smyslu jako pohodu svobodu pohybu a odstranění překážek a malicherností. Podstatné je, že se zvláštnost a neporovnatelnost, které je nakonec dána každému člověku, vyjádří tím, že si člověk vypracuje svůj způsob života. Jestliže se řídíme zákony své vlastní povahy - a to je konec konců svoboda - bude to zřejmé a přesvědčivé pro nás i pro ostatní pouze tehdy, když se výraz této povahy lidí od výrazu ostatních lidí. Pouze naše nezaměnitelnost dokazuje, že náš životní způsob nebyl zastíněn ostatními.

Města jsou především sídlem největší hospodářské dělby práce. Tím dochází i k tak extrémním jevům, jako je v Paříži výnosné zaměstnání "quatorzième", což jsou lidé, kteří jsou v době oběda pečlivě oblečení a při-
praveni, aby mohli být rychle zavolaáni, kdyby se

stalo, že by některá společnost u stolu pozůstávala ze třinácti osob. Když město roste, dochází k stále větší a větší dělbě práce. Město poskytuje "prostor", který svou velikostí může absorbovat velmi pestrou škálu služeb. Zároveň je jednotlivec nucen v důsledku koncentrace lidí a jejich soustředění o získání zákazníků specializovat se v takové funkci, aby nemohl být snadno nahrazen někým jiným. Je příznačné, že život ve velkoměstě změnil boj s přírodou za získání živobytí v boj za zisk, který již není dán přírodou, ale jinými lidmi. Specializace totiž vyplývá pouze z tohoto soustředění o zisk, ale i z toho, že se prodávající musí stále snažit vyvolat u získávaného zákazníka nové a rozmanitější potřeby. Máme-li najít zdroj příjmů, který ještě není vyčerpán a máme-li najít funkci, kterou nelze snadno nahradit, je třeba, aby naše služby byly specializované. Tento proces podporuje diferenciace, vytrženost a obhacení lidských potřeb, což vede zas k větším osobním rozdílům mezi lidmi.

To vše tvoří přechod k individualizaci duševních a psychologických rysů, k nimž dává město příležitost úměrně k své velikosti. Existuje celá řada zřejmých příčin tohoto procesu. Především se člověk musí vypořádat s obtížemi spojenými s prosezováním své osobnosti v rozměrech velkoměstského života. Tam, kde kvantitativní vzrůst důležitosti a vydané energie dosahuje svého limitu, uchyluje se člověk ke kvalitativní diferenciaci, aby přilákal pozornost sociálního okruhu tím, že utvoří na citlivost lidí větší rozdílům. A konečně svádí velkoměsto člověka k tomu, aby přijal různé propagační podnikavky, jako jsou speciálně velkoměstské výstřední manýry, rozmary a puntičkářství. Význam těchto výstřed-

nosti naprosto nespočívá v obsahu takového chování, ale spíš v tom "být jiný" nebo se nápadným způsobem odlišovat a tím na sebe upoutávat pozornost. Pro mnoho lidí je to jediný způsob, jak si uchovat určitou sebevěcnost a pocit, že zaujmají určitě postavení: je to způsob nepřímý, prostřednictvím jiných lidí. V téže smyslu působí i zánlivě bezvýznamný faktor, jehož nehrumadný vliv je však patrný. Mám zde na mysli krátkost a zběžnost styku mezi lidmi ve velkoměstě porovnávané-li se společenským stykem v malém městě. Snaha vypadat informovaně, soustředěně a zvlášť osobitě je mnohem častější při zběžných stycích obyvatel velkoměsta než v ovzduší, kde člověku častý a dlouho trvajícím styk s ostatními lidmi zaručuje, že jeho obraz v očích druhých obyvatel bude jasný.

Zdá se však, že nejzávažnější důvod, proč velkoměsto ponouká člověka k projevu co nejindividuečnější existence, spočívá v něčem jiném: vývoj moderní kultury je charakterizován převahou takzvaného "objektivního ducha" nad "subjektivním duchem". To znamená, že v řeci i v zákonech, ve výrobních postupech i v umění, ve vědě i v předmětech, které nás obklopují v našem domácím prostředí, je určitý duch. Jednotlivec ve svém intelektuálním vývoji sleduje růst tohoto ducha velmi nedokonale a ze stále vzrůstající vzdálenosti. Vezmeme-li například v úvahu nesmírný objem kultury věhlasné za posledních sto let do věcí a znalostí, institucí a zařízení zpřijemňujících život, a porovnáme-li to s kulturním pokrokem jednotlivců v téže době - alespoň ve vyšších společenských skupinách - ukáže se nesmírný nepoměr růstu mezi nimi. Pokud jde o spirituálnost, jennost a idealismus kultury jednotlivců, vidíme, že je

někdy kultura dokonce na ústupu.

Tato neourodnost je zřejmě důsledkem rostoucí dělby práce. Dělna práce vyžaduje totiž od jednotlivce mnohem jednostrannější výkon a jednostranný výkon jde velmi často na úkor osobnosti člověka. V každém případě je člověk stále méně a méně schopen vyrovnat se s narůstající objektivní kulturou. Jedinec se redukuje na nepatrnou veličinu, snad méně ve svém vědomí než v praxi a ve všech skrytých citových stavech, kterés z této praxe vyplývají. Jednotlivec se stal pouhým kolečkem v obrovské organizaci věcí a sil, která mu rve z rukou všechny pokrok, duchovní a jiné hodnoty, aby je přeměnila z jejich subjektivní formy na formu čistě objektivního života. Je třeba pouze zdůraznit, že velkoměsto je původní oblastí této kultury, která přerůstá všechen osobní život. V budovách a ve výchovných institucích, v záračné technice, která překonává prostor a poskytuje veškeré pohodlí, ve vytváření života městské obce i ve viditelných státních institucích se poskytuje člověku tak ohromující množství vykrystalizovaných a neosobních dojmů, že osobnost, lze-li to tak říci, nemůže pod tímto náporom obstát.

Na jedné straně se člověku život nesmírně usnadňuje tím, že se mu ze všech stran nabízí podněty, zájmy a možnosti, jak využít čas a vědomí. Unášejí člověka jako proud, takže sám vlastně ani nemusí plavat. Naproti tomu se však život stále více a více skládá z těchto neosobních vjemů, které povolna nahrazují původní osobité zabarvení a osobní neporovnatelnost. Proto se stává, že člověk, aby si udržel své nejosobnější jádro, sahá ke krajním prostředkům, které by mu dodaly jedinečnosti a zvláštnosti. Tuto "osobitost" přehánět musí,

aby se alespoň sám slyšel. Atrografie individuální kultury v důsledku hypertrofie objektivní kultury je jedním z důvodů, proč zastánci extrémního individualismu, především Nietzsche, zahrnují město trpkou nenávisť, je to však také důvod, proč jsou tito hlasatelé ve městech tak vášnivě uctíváni a proč připadají obyvatelům velkoměsta jako proroci, přinejmenším naplnění jejich nejméně splnitelných tužeb.

Hledáme-li historické místo těchto dvou forem individualismu, které jsou napájeny kvantitativním vzta- hem velkoměsta a hlavně individuální nezávislosti a samotnou individualitou, pak zaujímá velkoměsto zcela nové místo ve světové historii lidského ducha. Osmnácté století nechází jednotlivce v omezujících svazcích, které se již staly bezvýznamnými - jsou to svazky politické, agrární, cechovní a náboženské. To byla pouta, která člověku vnucovala nepřirozenou životní formu a zastaralou a nespravedlivou nerovnost. V této situaci vznikl požadavek svobody a rovnosti, víra v plnou svobodu jednotlivce ve všech sociálních a intelektuálních vztazích. Svoboda, jak se domnívali, okamžitě způsobí, aby ublechlilost, společná všem lidem, vystoupila do popředí, úspěšnost, kterou příroda vložila do každého člověka a kterou společnost a historie pouze deformovaly. Vedle tohoto liberalistického ideálu osmnáctého století vystupuje v devatenáctém století jiný ideál, tého století jedním z hlavních rysů: jedním z hlavních rysů je jednak vlivem Goetha a romantismu a jednak ekonomickým rozdělením pracovních sil: jednotlivci osvobození od historických pout se nyní chtějí lišit od sebe navzájem. Nositelem hodnot v člověku není již "obecný lidský tvor" v každém člověku, ale spíš jedinečnost a nenahraditelnost každého jednotlivce. Vnější i vnitř-

ní historie naší doby se odehrává v rámci této snahy a v méněcích se zápletkách těchto dvou definic úlohy jednotlivce v celé společnosti.

Funkcí velkoměsta je poskytnout arénu pro tento zápas i konečný směr, protože ve velkoměstě jsou zvláště ní podmínky, které se nám jeví jako příležitosti a podmínky pro vývoj obou těchto historických rolí člověka. Tak získávají tyto podmínky jedinečné místo s nesmírným množstvím významů pro vývoj psychologické existence. Metro-pole se nám jeví jako jedna z těch velkých historických formací, kde se protichůdné životní proudy rozcházejí, a kde se stejným právem také navzájem spojují. Tento proces životních proudů, ať už se nás jeví jejich individualní znaky dotýkají příjemně či nepříjemně, naprosto přesahuje sféru, pro kterou je vhodné zaujmout stanovisko soudce. Protože takové životní síly vrostly do kořenů i do koruny celého historického života, ke kterému my se svou pomíjivou existencí patříme jen jako malá část, není naším úkolem žalovat či promíjet, ale jenom chápat.